

ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ОЗДОРОВЧО-РОЗВИВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Представлені теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчо-розвивальної професійної діяльності в загальноосвітній школі. Визначено поняття оздоровчо-розвивальної професійної діяльності учителя фізичної культури, запропоновані компоненти, критерії, методи та педагогічні умови навчання. Розроблено експериментальну модель підготовки майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчо-розвивальної професійної діяльності. Експериментальні результати досліджень підтвердили ефективність запропонованої методики навчання майбутніх учителів фізичної культури.

Ключові слова: теоретичні і методичні засади підготовки, оздоровчо-розвивальна діяльність, підготовленість, здоров'я, компоненти, критерії, педагогічні умови, рівні підготовки, експериментальна модель, етапи підготовки, методи навчання.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і методичними завданнями. На сучасному етапі розвитку суспільства існує потреба в консолідації свідомості навколо ідеї побудови демократичної, європейської держави. Важливого значення набуває модернізація освіти на принципах демократизації та гуманізації, створення умов для всебічного розвитку інтелектуальних і професійних якостей особистості й формування високого рівня її здоров'я. Посилення оздоровчо-розвивальної функції фізичної культури у загальноосвітніх навчальних закладах має за мету створення для учнів формуючого, зміцнюючого та оздоровчо-розвивального навчального середовища, що потребує модернізації процесу підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вищих навчальних закладах і спрямування його на формування творчої особистості, здатної виконувати роль керівника та координатора оздоровчо-розвивальної освіти у загальноосвітній школі. Водночас у підготовці майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчо-розвивальної професійної діяльності існує низка суперечностей: між вимогами суспільства до підготовки майбутніх учителів фізичної культури й недостатнім осмисленням і узагальненням цього процесу в педагогічній науці; між масовістю підготовки майбутніх учителів фізичної культури та індивідуально-творчим характером їх професійної діяльності; між орієнтацією на нові моделі навчально-виховного процесу у вищій школі та традиційним змістом, формами і методами підготовки майбутніх учителів.

Робота виконувалася відповідно державних вимог щодо розвитку вищої школи в сучасних умовах, реформування педагогічної освіти, підготовки майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої, спортивно-масової та здоров'язбережувальної професійної діяльності, що визначено в Законах України "Про освіту", "Про вищу освіту", "Про фізичну культуру і спорт", "Національній стратегії розвитку освіти на 2012-2021 рр. в Україні", Концепції "Здоров'я нації через освіту".

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки педагогічних кадрів досліджувались у різних напрямках вітчизняними вченими (С. Барбіна, О. Біда, І. Богданова, А. Богуш, Е. Карпова, З. Курлянд, О. Кучерявий, Г. Яворська та ін.), зокрема: підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (Г. Бабушкін, М. Булатова, Е. Вільчковський, В. Каргаполов, Т. Круцевич, Ю. Курамшин, О. Петунін, В. Платонов, Ю. Шкретій); формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури (Л. Іванова, В. Наумчук, Л. Сущенко, О. Тимошенко; В. Філанковський) [3; 7; 8; 9; 10; 11; 12].

Питання збереження й зміцнення здоров'я засобами рухової активності, були постійною увагою науковців різних часів, від античних філософів (Аристотель, Сократ, Гіппократ, Кант та ін.) до сучасних учених, предметом досліджень яких виступили різноманітні аспекти: формування здорового способу життя, валеологічна культура, фізичне оздоровлення організму (Б. Долинський, О. Дубогай, Г. Кривошеєва, П. Плахтій, М. Сентізова) тощо [4; 5].

Проблема теоретичних і методичних засад підготовки майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчо-розвивальної професійної діяльності в загальноосвітній школі викликає необхідність пошуку способів її вирішення.

Метою дослідження розкрити теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчо-розвивальної професійної діяльності у загальноосвітній школі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Підготовленість є результатом професійно-педагогічної підготовки, інтегральне багаторівневе динамічне особистісне утворення, що визначається стійкою професійно-педагогічною мотивацією, спрямованістю на особистісно-зорієнтовану взаємодію з учнями, усвідомленням

суспільного й особистісного значення соціально-педагогічної діяльності, глибокими теоретичними і прикладними знаннями змістової і процесуальної сутності соціально-педагогічної діяльності та сформованими педагогічними вміннями, високим творчим потенціалом і здатністю до саморозвитку. У *структурі підготовленості*, як і у структурі готовності, виділяють такі компоненти, як мотиваційний, змістовий, діяльнісний, креативний; ціннісно-мотиваційний, гностичний, практичний і оцінний; мотиваційно-орієнтаційний, змістовно-операційний та емоційно-рефлексивний компоненти у взаємодії та взаємопідпорядкуванні [4; 10].

Професійну підготовленість майбутнього вчителя фізичної культури до оздоровчо-розвивальної професійної діяльності розглядаємо як цілісне вираження усіх підструктур особистості, зорієнтованих на повне й успішне виконання багатоманітних ролей учителя у процесі розвитку фізичної культури особистості школярів; як складну, якісну, структурно-динамічну освіту, що характеризується певним рівнем спеціальних теоретичних, практичних, мотиваційних цінностей, здобутих у результаті виховання, освіти, навчання, оздоровчо-розвивальної діяльності та інтегрованих у творчу професійну оздоровчо-розвивальну діяльність учителя. Центральним ядром професійної підготовленості майбутнього вчителя фізичної культури є позитивні настанови, мотиви й освоєні цінності фізичної культури і вчительської професії. До складу підготовленості входять також професійно важливі риси такі, як педагогічна здатність, сукупність професійно-педагогічних знань, навичок і вмінь, певний досвід їх застосування у процесі фізичного виховання школярів.

У дослідженнях учених подано характеристику *педагогічної діяльності* та її структуру (І. Зімня, М. Каган, В. Приходько, В. Сластьонін, О. Щербаков та ін.). Так, В. Приходько розглядає педагогічну діяльність передусім як діяльність пов'язану з процесами виховання та соціального управління. За словами науковця, педагогічна діяльність є "особливий вид суспільно-корисної діяльності дорослих людей, свідомо спрямованої на підготовку підростаючого покоління до життя, відповідно до економічних, політичних, моральних, етичних цілей". Під педагогічною діяльністю І. Зімня розуміє "виховний і навчальний вплив учителя на учня (учнів), спрямований на його особистісний, інтелектуальний і діяльнісний розвиток, що водночас виступає як підґрунтя саморозвитку і самовдосконалення" [5].

За ініціативи ЄРБ ВООЗ було розглянуто концепцію здоров'я і висунуто пропозицію про створення Робочої групи з розгляду концепцій і принципів зміцнення здоров'я. На думку фахівців Робочої групи, *зміцнення здоров'я* – "це процес, який дає змогу людям розширювати контроль за своїм здоров'ям і поліпшувати його", а *здоров'я* – це не мета, а ресурс повсякденного життя, завдяки якому "індивід або група здатні зrealізувати свої бажання, реалізувати потреби і змінювати довкілля або співіснувати з ним" [7].

За визначенням Всесвітньої організації охорони (ВОЗ) здоров'я, *здоров'я* – це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів. Вважають, що здоров'я – це природний стан організму, що характеризується його врівноваженістю з навколишнім середовищем і відсутністю яких-небудь хворобливих змін. Це визначає не тільки наявність або відсутність хвороби, але і в широкому значенні врівноваженість організму із зовнішнім середовищем, тобто ступінь пристосованості організму до умов біологічного і соціального середовища [4].

Отже, стосовно поняття здоров'я для дітей і підлітків надаємо наступне визначення: здоров'я, – це детерміноване сукупністю чинників (генетичні, ембріологічні, постнатальні, соціальні) поєднання показників (фізичний і нервово-психічний розвиток, функціональний стан і резистентність, захворюваність), що формують певний його рівень (здоровий – граничний стан – група ризику – або нездоровий) і забезпечують життєдіяльність дитячого організму відповідно вимогам періоду зростання і розвитку.

Оздоровчо-розвивальна професійна діяльність учителя фізичної культури – складне, поліфункціональне соціальне явище, що передбачає впровадження фізкультурно-оздоровчих, здоров'я-збережувальних та медико-валеологічних методик у навчально-виховний процес, які сприяють зміцненню, збереженню та розвитку здоров'я учнів, спрямовані на формування оздоровчо-розвивального навколишнього середовища.

Питання підготовки майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчо-розвивальної професійної діяльності у загальноосвітній школі зумовлені необхідністю подолання суперечностей, які виникають між вимогами інформаційного суспільства до професійної підготовки майбутніх фахівців і їх кваліфікацією відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня, змістом професійно-орієнтованих дисциплін і сучасними педагогічними технологіями, орієнтацією на нові моделі навчально-виховного процесу у вищій школі та традиційною підготовкою фахівця. У теоретичному плані – це проблема розробки системи формування готовності майбутнього фізичної культури до і реалізації оздоровчо-розвивальних освітніх технологій. У практичному плані – це проблема обґрунтування методики формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до створення оздоровчо-розвивального простору загальноосвітньої школи [10].

Учені трактують, оздоровчо-розвивальне освітнє середовище як сукупність антропогенних, природних факторів, що сприяють задоволенню людиною власних потреб, здібностей, можливостей збереження здоров'я. Воно сприяє впровадженню здоров'язбережувального і оздоровчо-розвивального навчання як процесу взаємодії учнів і вчителя, результатом якого є засвоєння знань, умінь, навичок, способів творчої діяльності, системи цінностей зі зміцнення, збереження і розвитку здоров'я учасників освітнього процесу [1; 2; 5].

У структурі готовності майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчо-розвивальної професійної діяльності у загальноосвітній школі виокремлено компоненти: мотиваційний, змістовий,

технологічний, рефлексивний та оздоровчий; критерії: спонукально-ціннісний, когнітивно-валеологічний, організаційно-діяльнісний, оцінно-моніторинговий, оздоровчо-поведінковий; рівні сформованості (високий, достатній, середній, низький).

Нами було, проведено констатувальний експеримент за результатами якого ми здійснили кількісний та якісний аналіз сформованості рівнів готовності до здоров'язбережувальної та оздоровчо-розвивальної професійної діяльності в загальноосвітній школі, який засвідчив, що студенти експериментальної (ЕГ) і контрольної (КГ) досліджуваних груп перебували на відносно однакових рівнях готовності: більшість студентів мали низький (ЕГ – 29 %, КГ – 27 %) і середній (ЕГ – 39 %, КГ – 41 %) рівні, достатній рівень було виявлено у 22 % студентів ЕГ та 24 % КГ, високий – 10 % респондентів ЕГ та 12 % КГ.

Процес підготовки майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчо-розвивальної професійної діяльності в загальноосвітній школі, включав в себе педагогічні умови: забезпечення позитивної мотивації студентів на здійснення професійної діяльності в загальноосвітній школі; взаємозв'язок валеологічної освіти з дисциплінами гуманітарного, соціально-економічного, природничо-наукового, професійного та практичного циклів фахової підготовки; насичення процесу фахової підготовки інтерактивними методами навчання; залучення до оздоровчо-розвивальної діяльності.

У дослідженні розроблено експериментальну модель підготовки майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчо-розвивальної професійної діяльності в загальноосвітній школі, яка ґрунтувалася на аксіологічному, системному, особистісно-діялісному, культурологічному підходах і передбачала поетапну комплексну реалізацію визначених педагогічних умов. Метою першого – когнітивно-збагачувального етапу було озброєння студентів методами навчання щодо виховання культури здоров'я, необхідності дотримання здорового способу життя. Другий – репродуктивно-діялісний – етап передбачав набуття студентами прикладних умінь і навичок оздоровчо-розвивальної та здоров'язбережувальної діяльності у процесі професійної підготовки. Третій – креативно-професійний етап передбачав вирішення творчих завдань, розробку проектів, сценаріїв, планів, комплексів фізичних вправ, фізкультурно-оздоровчих, спортивно-масових та здоров'язбережувальних технологій майбутніми педагогами з фізичної культури. Четвертий – рефлексивно-оцінний етап мав за мету втілення одержаних студентами знань, умінь і навичок оздоровчо-розвивальної професійної діяльності під час педагогічної практики у загальноосвітній школі та літніх оздоровчих таборих. На третьому і четвертому етапах дослідження широко використовувалися інтерактивні методи навчання, серед яких були, лекції проблемного характеру, лекції-дискусії, лекції з використанням мультимедійних засобів навчання. Заняття практичного характеру були логічним продовженням роботи, розпочатої під час лекцій, і передбачали такі форми навчання: семінарські заняття (семінар-дослідження, семінар-дискусія, семінар-обговорення), практикуми (круглі столи, драматизація, створення проектів, розв'язання педагогічних ситуацій і завдань, рольові ігри), самостійну навчальну й науково-дослідну проектувальну роботу студентів (підготовка проектів, презентація тез наукових доповідей і повідомлень тощо).

Результатом упровадження експериментальної моделі виступила сформованість рівнів готовності майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчо-розвивальної професійної діяльності у загальноосвітній школі.

На прикінцевому етапі експерименту виявлено, що у студентів ЕГ відбулися суттєві позитивні зрушення у результатах сформованості готовності до оздоровчо-розвивальної діяльності в загальноосвітній школі: високого рівня досягли 34 % студентів (у КГ – 21 %), на достатньому рівні було 32 % майбутніх учителів (у КГ – 28 %), на середньому рівні – 28 % (у КГ – 28 %), на низькому залишилося 6 % респондентів ЕГ (на у КГ – 23 %).

Для підтвердження статистичної значущості, перевірку отриманих даних ми здійснили критерієм Пірсона. Критерій Пірсона (χ^2) застосовували для зіставлення емпіричних розподілів досліджуваних груп. Критерій χ^2 відповідав на запитання, чи з однаковою частотою зустрічаються різні значення ознаки в емпіричному та теоретичному розподілах. Чим більші розходження між двома досліджуваними розподілами, тим більше було емпіричне значення χ^2 . Розбіжності між експериментальною і контрольною групами за критерієм Пірсона мали недостовірний характер за всіма показниками студентів на констатувальному етапі експерименту та достовірний – на прикінцевому – по завершенні впровадження експериментальної моделі дослідження.

Отже, виявлені результати засвідчили про доцільність і ефективність реалізації у вищому навчальному закладі експериментальної моделі та педагогічних умов підготовки майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчо-розвивальної професійної діяльності.

Висновки. З'ясовано, що професійна підготовленість майбутнього вчителя фізичної культури до оздоровчо-розвивальної професійної діяльності, це цілісне вираження усіх підструктур особистості, зорієнтованих на повне й успішне виконання багатоманітних ролей учителя у процесі розвитку фізичної культури особистості школярів; це складна, якісна, структурно-динамічна освіта, що характеризується певним рівнем спеціальних теоретичних, практичних, мотиваційних цінностей, здобутих у результаті виховання, освіти, навчання, оздоровчо-розвивальної діяльності та інтегрованих у творчу професійну оздоровчо-розвивальну діяльність.

Визначено, що оздоровчо-розвивальна професійна діяльність учителя фізичної культури – складне, поліфункціональне соціальне явище, що передбачає впровадження фізкультурно-оздоровчих, здоров'язбережувальних та медико-валеологічних методик у навчально-виховний процес, які сприяють

зміцненню, збереженню та розвитку здоров'я учнів, спрямовані на формування оздоровчо-розвивального навколишнього середовища.

Розроблено експериментальну модель підготовки майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчо-розвивальної професійної діяльності в загальноосвітній школі, яка ґрунтувалася на аксіологічному, системному, особистісно-діяльнісному, культурологічному підходах і передбачала поетапну комплексну реалізацію визначених педагогічних умов.

Результати прикінцевого етапу експерименту виявили, що у студентів ЕГ відбулися суттєві позитивні зміни в результатах підготовки до оздоровчо-розвивальної професійної діяльності в загальноосвітній школі. Розбіжності значень між експериментальною і контрольною групами за критерієм Пірсона підтвердили ефективність запропонованої методики навчання студентів експериментальної групи.

У перспективі подальших досліджень ми вбачаємо вивчення підготовленості майбутніх учителів фізичної культури на більш ранніх етапах підготовки.

Використані джерела

1. Белов В.И. Формирование готовности студентов факультета физической культуры к оздоровительной деятельности / В.И. Белов, В.С. Дмитриев, В.И. Коваль, Т.А. Родионова // Теория и практика физической культуры. – 2006. – №4. – С. 22-25.
2. Бобрицька В.І. Роль учителя у збереженні здоров'я молодих поколінь / В.І. Бобрицька // Постметодика. – 2005. – № 2. – С. 48 – 52.
3. Вільчковський Е.С. Професійна спрямованість підготовки фахівців з фізичного виховання / Е.С. Вільчковський // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні (1992-2002): збірник наук. праць до 10-річчя АПН України. – Харків : ОВС, 2002. – С. 301–309.
4. Дубогай О.Д. Роль фізичного виховання у формуванні здорового способу життя: м-ли міжнародної конференції ["Молодь за здоров'я"] / О.Д. Дубогай. – К., 2001. – С. 33.
5. Зимняя И.А. Педагогическая психология / И.А. Зимняя – М.: Логос, 2000. – 384 с.
6. Іванова Л.І. Підготовка майбутніх учителів із позицій здоров'язберігаючої освіти / Л.І. Іванова, Л.П. Сущенко // Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи / За ред. М. Лук'янченка, Ю. Шкретія, Е. Боляха, А. Матвєєва. – Дрогобич : КОЛО, 2005. – С. 489-493.
7. Теорія і методика фізичного виховання. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання: Підручник / За ред. проф. Т.Ю. Круцевич. – К.: В.-во НУФВСУ "Олімпійська література", 2012. – 392 с.
8. Теория и методика физической культуры: Учебник / Под. ред. проф. Ю.Ф. Курамшина. – 4-е изд., стереотип. – М.: Советский спорт, 2010. – 464 с.
9. Сущенко Л.П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Л. П. Сущенко. – К., 2003. – 45 с.
10. Филанковский В.В. Теория и практика формирования профессиональной готовности учителя физической культуры: дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.01, 13.00.04 / В.В. Филанковский. – Ставрополь, 2000. – 456 с.
11. Шкретій Ю.М. Стан та напрямки удосконалення системи підготовки кадрів для фізичного виховання і спорту / Ю.М. Шкретій // Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури в Україні : М-ли ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. / За ред. В.І. Завацького, Ю.М. Шкретія. – Київ-Луцьк : Вежа. – 1996. – С. 3-16.

Dzhurinsky P.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF FUTURE PE TEACHERS' TRAINING FOR HEALTH-IMPROVING AND DEVELOPING ACTIVITY IN SECONDARY SCHOOL

The goal of the research was to develop theoretical and methodological principles of future PE teachers' training for health-improving and developing activity in secondary school.

The professional readiness of future PE teacher for health-improving and developing activity was described as holistic expression of all substructures of personality aimed at successful fulfilment of various roles of the teacher in the process of schoolchildren's physical culture development; as complex high-quality structural-dynamic education that is characterised by definite level of special theoretical, practical, motivational values acquired as a result of upbringing, education, health-improving and developing activity and integrated into the teacher's creative professional health-improving and developing activity.

The PE teacher's creative professional health-improving and developing activity is a complex polyfunctional social phenomenon that involves introduction of the health-improving, health-saving and valeological methods into the educational process. These methods promote good health.

Key words: *theoretical and methodological aspects of training, health-improving and developing activity, readiness, health, components, criteria, pedagogical conditions, degrees of training, experimental model, methods of training.*

Стаття надійшла до редакції 23.01.2015